

Jaroslav Slezák

Ruský legionář Martin Procházka (1891–1980) a jeho cesta kolem světa

V roce 2000 se všichni kronikáři obcí snažili zjistit a zapsat co nejvíce údajů o někdejších legionářích. Vzhledem k časové vzdálenosti od první světové války je tento úkol velmi složitý. Často nežijí už ani děti legionářů, mnohdy se rodiny přestěhovaly, ale hlavně v domácnostech se na uchování památek na předešlé generace příliš nedbá. O to cennější je, když se podaří získat autentické svědectví samotného legionáře. Tak je tomu v případě ruského legionáře Martina Procházky, němečického občana z čísla popisného 174. Ten ve svých 84 letech poskládal své někdejší zápisky o cestě do Ameriky a o pobytu v legiích a uspořádal písemně vyprávění určené potomkům. Tyto jeho vzpomínky nám vzdálené události přibližují z pohledu prostého vesnického chlapce. Předkládáme je v původním znění:

Napsal dle skutečnosti pro další potomstvo Martin Procházka, nar. 8. 11. 1891 v Němčičkách, bytem Němčičky č. 174

První světová válka a moje cesta kolem světa

Jako školáka základní školy mne nejvíce zajímal zeměpis a cestopis a má touha byla, kdybych se mohl podívat za tu velkou louži do Ameriky. Když mně bylo dvacet let, moje přání se mně splnilo. V roce 1912, to bylo ještě za císaře pána Františka Josefa, mně dali rodiče na cestu sto osmdesát zlatých neboli 300 korun rakouských.

Celá cesta s celým zaopatřením až do Pittsburgu stála jen 300 rakouských korun, na dnešní dobu neuvěřitelně. Se sháněním pasu nebo výjezdním povolením nebyly také žádné starosti.

Patnáctého listopadu 1912 přišla doba odjezdu, tak jsme ještě s jedním spolužákem – Petrem Opršalem – sebrali svoje ranečky a vydali jsme se bez všech dokladů na cestu přes Prahu, přes Německo do přístavu Brémy, aniž by úřady na hranicích požadovaly nějaké doklady. V Brémách jsme nasedli na loď a přes tu velkou louži jsme šťastně přistáli v Novém Yorku. Po vylození jsme prošli jen zdravotní prohlídkou, a to bylo všechno.

Úředník od paroplavební společnosti nás dopravil do vlaku, který za pár hodin jízdy zastavil ve stanici Pittsburgu. Po předložení adresy jsme nasedli do taxíku, který nás za krátkou dobu dopravil do bytu našich přátel, kteří nás již očekávali. Po jisté době odpočinku jsem si sjednal byt s celým zaopatřením. To byla postel, prádlo a strava. Za vše jsem platil 20 dolarů měsíčně.

Práci jsem obdržel takřka hned ve známé slévárně Westing-House jako pomocná síla. V továrně pracovalo několik Čechů. Dva bratři Veverkové jako mistři. Za devítihodinový pracovní den jsem vydělával 1 dolar 80 centů, což bylo v rakouských korunách 9 K. To byla nejmenší mzda každého zelenáče. Po pár měsících jsem změnil místo a šel na dráhu, kde jsem pracoval s italskými dělníky. A do třetice všeho dobrého jsem šel pracovat na farmu, kde jsem se měl velice dobře a odkud jsem se již pomalu připravoval na cestu domů.

Co se týče pracovních poměrů, žádný podnik nebo zaměstnavatel od nás nepožadoval pracovní knížku nebo jiný doklad. Za mého krátkého pobytu jsem se přesvědčil, že každý je placen za to, co dovede a do práce vás nikdo nehoní. Ležte si třeba pod vrbou, nikoho to nezajímá. Je to země svobody, demokracie a všech občanských práv s vysokou životní úrovní. Mnohý řekne, proč jsem se tak brzy vrátil. Byla to má povaha, touha po domově, a jak už to u mladých lidí bývá, láska k děvčeti.

Po příjezdu domů jsem se ani moc neohřál, když přišla zpráva, že v Sarajevu byl dne 26. 7. 1914 zavražděn následník trůnu František Ferdinand. 31. 7. 1914 byla vyhlášena všeobecná mobilizace, a tím začala první světová válka.

Po vypuknutí světové války v roce 1914 jsem musel nastoupit vojenskou službu. Byl jsem přidělen k výcviku k dragounům 11. pluku ve Stokravě za Vidní v Rakousku.

Po delším švindlování jsem se udržel hodně dlouho v zázemí. Až v roce 1915 koncem listopadu jsem přišel na frontu do bývalé Haliče do městečka Kolomeja, na řece Dněstru, kde jsem obdržel první křest ohněm.

Po různých místních bojích a šarvátkách v květnu 1916 Rusové zahájili velkou jarní ofenzívu na řece Dněstru, kde se jim podařilo prolomit rakouskou frontu a zajmout mnoho rakouských vojáků, mezi nimiž jsem byl i já. Bylo to 17. 5. 1916 na řece Dněstru u městečka Kolomeja. Po utvoření transportu,

v doprovodu ruských kozáků, jsme pochodovali pěšky asi 7 dní do matičky Rusie do zajateckého tábora v městě Prosrukovo na Ukrajině.

Po několika dnech jsme byli „navagonirováni“ a převezeni vlakem do Kyjeva, kde nás opět ubytovali v zajateckých barácích za řekou Dněprem v předměstí Dárnice. Tam jsme o hladu ve špině a všich strávili asi čtrnáct dnů.

Jelikož nás mezi zajatci bylo mnoho různých národností, přišel rozkaz roztřídit zajatce a z Čechů, Slováků a Jugoslávců utvořit transport a odeslat ho do Oděsy k Černému moři. Když jsme se o tom dozvěděli, to bylo po barácích různých dohadů i obav, proč nás třídí a na jaké práce budeme přiděleni. Nadešel okamžik odjezdu. „Prasečňáky“ byly připraveny, se zavazadly nebyly potíže, poněvadž každý měl jen to, co měl na sobě. To byla špinavá blůza, kalhoty a nerozlučná krotká zvířátka pod jménem vši.

Před odjezdem, abychom nezemřeli hladem, dostali jsme mináž: trochu zupy, jáhlové kaše, a abychom hodně trávili, tak kousek chleba upečený ze směsi otrub a šrotu. Jak vidět, o vše bylo dobře postaráno. Nasedli jsme do vagónů a vesele k Černému moři. Po cestě z Kyjeva do Oděsy jsme již nic nefasovali, takže každému hodně škrouchal v žaludku. Po příjezdu do Oděsy, to bylo 15. 7. 1916, byl celý náš transport přechodně umístěn na nádraží jedné továrny, kde jsme obdrželi větší přiděl potravin. takže jsme se trochu zasytili a očekávali, co nám přinese příští den. A ten byl pro nás radostný.

Ráno přišel mezi nás úředník z městské správy a sdělil nám, že budeme přiděleni na žňové práce k ruským rolníkům. Skutečně se tak stalo. Na druhý den přijeli rolníci a po různých formalitách si nás rozebrali na práce. Žňové práce nám nedělaly žádné potíže, poněvadž většina z nás byla z venkova. Co se týče stravy, byla jen prostá, každý den boršč, kartošky, různé kaše a dostatek chleba. Všichni jsme jedli z jedné mísy a vše dřevěnou lžičkou. Život na vesnici nám o žních dost utíkal, byli jsme volní a bez dohledu. Tak jsme si občas zazpívali:

„Přijde čas, půjdem z vojny zas,
budeme si namlouvat hezký holky zas“.

Nu konečně doba žní a výmlatu pomalu končila. Jelikož v té době žádný rolník žádné stroje neměl, mlátilo se cepy a u těch větších se šlapalo koňmi. Postup byl asi takový: obilí se navezlo na dvůr do kruhu a do ozubeného kamenného válu se zapřáhlo pár koní, kteří se na oprati honili dokola jako na kolotoči. Jak bylo obilí na jedné straně podupáno, obrátilo se a zas dokola.

Onen rolník, u kterého jsme pracovali, se jmenoval Arsentii Divianovič Čerbasov a bydlel ve vesnici Matyasovce u Černého moře. Zde jsem měl možnost seznámit se s životem a poměry na venkově. Životní úroveň byla velice nízká – malé domky udusané z bláta a hlíny. Co se týče hospodářských poměrů, půda se obdělávala primitivně a nehnojila se, výnosy byly nízké a tržba v domácnosti malá, takže na domácí potřeby nebylo peněz. Každý hospodář si proto své nářadí a potřeby vyráběl sám.

Řemeslníků na vesnici nebylo, a tak několikrát do roka přijížděli potulní správkaři, kteří nejnutnější věci popravili. V tamních oblastech nejsou žádné lesy, jen nekonečná pole a step. Proto je veliká nouze o palivo, takže si každý topivo vyrábí sám. Postup je takový: chlévský hntj se naveze na dvoře na velké kolo a polévá se vodou nebo močůvkou. Pak se přivedou koně a honí se dokola, až vše rozdoupou na kaši. Ta se nechá na slunci pár dnů schnout, pak se rýčem rozkrájí na kusy jako stavební cihly, které se po úplném vyschnutí odvezou pod šopy. Tímto se topí místo dřeva a uhlí po celý rok.

Jednoho srpnového dne přišla zčista jasna zpráva, že každý rolník, který má zajatce, je má odvézt nazpět na městskou správu do Oděsy. Neradi se s námi loučili, ale rozkaz je rozkaz. Na druhý den jsme byli zpět v Oděse, kde jsme očekávali, kam nás zase odsunou. To bylo v září 1916. Jelikož bylo ještě hodně teplo, byli jsme všichni soustředěni na jednom prostranství. Ráno přišel mezi nás úředník a sdělil nám, že půjdeme pracovat do místního cukrovaru. To pro nás byla radostná zpráva. Po seřazení po čtyřech nás odváděli do cukrovarských ubikací, kde nás pracovalo asi 150 Čechů.

V tom roce mezi nás přišli českoslovenští legionáři na nábor do Československých legií, kam jsem se také hned přihlásil. Po uplynutí jisté doby jsem obdržel povolávací lístek nastoupit vojenskou službu do města Žitomíru na Ukrajině. Po příjezdu do kasáren v Žitomíru asi v polovině prosince 1917 jsem znovu oblékl vojenskou uniformu, ovšem ruskou. Vánoce jsme již oslavovali společně jako čeští legionáři se zbraní v ruce proti společnému nepříteli – Němcům.

Po uzavření Brest-Litevského míru mezi Německem a Ruskem nastaly pro nás legionáře těžké chvíle. Ruská fronta se rozpadla, vojáci opustili frontu, vše rozkradli a za velkého chaosu se vraceli domů. Nastalo úplné bezvládní, všude na vesnicích i ve městech se vše ničilo a rozkrádalo a nikdo nevěděl, kdy se ten ničivý uragán zastaví.

Podle dohody o příměří Němci bez odporu obsazovali celou Ukrajinu a naše legionářské jednotky, které se tam nacházely, jim byly i s výzbrojí vydány. Podle dohody mezi T. G. Masarykem a ruskou vládou

bylo stanoveno, že všechny naše legionářské jednotky budou převezeny přes Murmansk na frontu do Francie.

Následkem postupu německých armád na Ukrajinu a zákazu odjezdu našich jednotek přes přístav Murmansk bylo rozhodnuto všechny naše jednotky, které tou dobou byly kolem Kyjeva, odsunout na východ a dále na Sibiř. Asi koncem ledna 1917 jsme ještě byli v kasárnách v Žitomíru, když v noci přišel rozkaz sebrat, co kdo může, a celý pluk připravit k ústupu, že Němci nastupují s velkými silami.

Protože jsme neměli dopravních prostředků, ustupovali jsme po silnici pěšky asi 80 km na Kyjev. Po překročení Dněpru za Kyjevem jsme nasedli do vagónů směrem na město Bachmač, které se Němci snažili za každou cenu dobýt, aby našim jednotkám zamezili ústup. Bylo třeba tento železniční uzel udržet, než všechny transporty přejedou. To se s menšími ztrátami podařilo a celá první divize projela směrem na město Penzu, kde všechny naše jednotky musely podle nařízení ruské vlády odevzdat zbraně. To projíždějící transporty částečně plnily, až na několik jednotek, které zbraně neodevzdaly a postupovaly dále na východ. Tímto okamžikem dala bolševická vláda všem svým vojenským silám rozkaz všechny legionáře odzbrojit a mužstvo dát do koncentračních táborů. Všechny legionářské pluky se rozhodly, že zbraň nevydají a budou se bránit. Za legionářskou čest a svobodu republiky. Když onen konflikt vypukl, byly naše jednotky roztaženy od Kyjeva až do Vladivostoku. V té době 2. pluk Jiřího z Poděbrad, u kterého jsem sloužil, byl právě mezi městem Ufou a městem Zlatoustem na Urale. O toto město jsem bojoval, tam jsem byl raněn a odtud převezen do nemocnice v Čeljabinsku, což je první město za Uralem, až na Sibiři. Později jsem byl odtud odvezen do nemocnice v Omsku na Sibiři na další léčení.

Po vyléčení a další rekonvalescenci v Omsku byl vojenskou správou sestaven z invalidů a nemocných transport k přednostnímu odsunu do Vladivostoku. Jeli jsme dlouhou a nekonečnou Sibiří stále na východ, přes město Irkutsk u Bajkalského jezera, dále přes město Čitu a po rusko-čínské hranici, kde na stanici Pograničnaja jsme opustili Sibiř. Jeli jsme pak východočínskou drahou přes města Cigigár, Chujlar a pak do hlavního města Manžerie Charbinu.

V tomto městě náš vlak nabíral nějaké zásoby, takže jsme všichni vojáci obdrželi povolení nakrátko si prohlédnout město. Ve městě Charbinu se v osobní dopravě místo aut a tramvají používalo dvoukolových lehkých kár. Před příjezdem vlaku u nádraží čeká mnoho takových říků, kteří nám nabízeli svůj dopravní prostředek, dvoukolovou káru s košíkem. Na ni je možno nasednout a čínský říkša s vámi se svou károu bez motoru utíká klusem po městě a vykopí vás, kde si přejete. Je to velmi nedůstojný pocit kulturního člověka k člověku, který jako tažné zvíře takovým způsobem vydělává na denní chléb. Po této krátké prohlídce Charbinu jsme si každý odnášeli své zážitky z této veliké a zaostalé země – říše nebes.

Nadešel čas k odjezdu, abychom po všech těch útrapách a nekonečných sibiřských vzdálenostech pokračovali dále na východ do konečné stanice přístavního města Vladivostoku při Tichém oceánu. Po příjezdu byl celý náš transport z Vladivostoku převezen na ruské ostrovy na zotavenou, kde jsme žili jako Robinsonové v očekávání, kdy budeme nalodění a odplujeme do vlasti. Ona doba konečně přišla.

Asi v polovině června 1919 nám bylo sděleno: loď je připravena, seberte svoje švestky a budeme se nalodovat. Za pár hodin jsme byli nalodění, kapitán dal rozkaz k odplutí, zařvaly motory a loď se hnula z vladivostockého přístavu na svou dalekou pouť přes Tichý oceán.

Asi po týdenní plavbě loď krátce zastavila v dalším přístavu, ve městě Kobe, a pak v přístavu Jokohama v Japonsku. Zde přibírala nějaké zásoby, takže všichni vojáci dostali povolení vystoupit z lodí a jít si prohlédnout město. Po prohlídce jsme si odnášeli dojem, že Japonci jsou velmi skromní, pracovití a podnikaví. Zkrátka kulturní národ. Při prohlídce města Jokohama jsme měli také možnost poznat japonské ženy. Při návštěvě restaurací a obchodních domů jsme si po starém japonském zvyku zouvali boty a vstupovali v ponožkách. Co se týče japonských dívek, tzv. gejš, musím podotknout, že jsou čistotné, přívětivé a skromné. Nosí tzv. kimono jako drahý sváteční kroj. Jinak se oblékají po evropsku.

Po dvoudenní přestávce jsme opouštěli Zemi vycházejícího slunce s myšlenkou, že my, prostí vojáci, ji nikdy více nespátíme. Když jsme přepluli 180. poledník, parník několikrát zahoukal, že přeplouváme na západní polokouli. A na znamení této události jsme všichni obdrželi pár zákusků.

Cesta na moři byla dost klidná, ale nudná a nekonečná. Každý den jsme na parníku prohlíželi palubní desku, na kterou se každé ráno připíchovaly červené praporky, kolik má loď ujetu a kde se nachází. Nu ale jak se říká, že každá píseň má svůj konec, tak i naše cesta přes Tichý oceán pomalu končila.

Objevily se břehy Ameriky a za pár hodin náš koráb zastavil v přístavu San Diego v Kalifornii. Tam jsme byli vylodění a ubytováni ve vojenských barácích. Asi 14 dnů bylo na zotavenou. Měli jsme se velice dobře, žili jsme jako bohatí lordi a jen jsme obdivovali všechno zařízení, jak byli vybaveni američtí vojáci, a pak tu nádhernou tropickou květenou.

Nu a přišel čas k loučení a k odjezdu. Asi 17. 8. 1919 jsme nasedli do vlaku a po dráze jsme opustili pohostinné San Diego přes Gillskou poušť, Kolorado a další státy a pokračovali stále vlakem až do přístavu

Norfolk na atlantickém pobřeží. Tam již čekala loď, hned z vlaku jsme byli naloděni. naše kocábka zvedla kotvy a sbobem Ameriko, plujeme do Evropy.

Šťastně jsme tu louží přepluli, loď nás přivezla do přístavu Brestu ve Francii, kde jsme byli asi jeden týden ubytováni ve vojenských barácích. Všichni jsme byli velice netrpěliví a každá hodina pro nás byla věčností. Každý den jen domů, domů. Vždyť po těch nekonečných cestách kolem světa a všech útrapách každý chtěl být již doma. Konečně přišel rozkaz nasedat do vlaku a odjíždíme. Vlak ujížděl přes Francii, Švýcarsko, Rakousko a na poslední stanici do matičky Prahy – Československa. Tím končila má cesta kolem světa.

Draží čtenáři, po přečtení Vám jistě proběhne mysl, kolik útrap a strádání museli prožít naši legionáři z první světové války, a zároveň i jaký byl život našich lidí, kteří odcházeli do Ameriky za prací. Někoho však zavolá touha, kterou nelze udržet, a vrací se nazpět do naší krásné vlasti, do Československa.

Tolik Martin Procházka. Dodejme ještě, že po celý život udržoval občasný písemný kontakt s rodinou ve vesnici Matyasovka, u které v roce 1916 pracoval. Ve svých 80 letech se dokonce vypravil navštívit svoje dávné známé u Černého moře. Když o tom po návratu vyprávěl, říkal, že po těch desítkách let se města, hlavně Oděsa, změnila k nepoznání. Na vesnicích však bylo vše naprosto stejné jako v době první světové války: doškové střechy, kůly podepřená stavení, všude samé bláto, a hlavně způsob života – na naše poměry primitivní.

V cestopise se Martin Procházka zmiňuje o svém příteli Petru Opršalovi. Od něho se nám z těch dob dochoval dopis, který ukazuje zase jiný pohled na svět za velkou louží. Zde je jeho doslovný text:

Pittsburgh 26/9 1915

Milý příteli!

Přijmíte ode mne tento srdečný pozdrav a dík za kartu, kterou jsem obdržel od Vás 22/9, též za oznámení v boji padlého bratra našeho. Již odpočívá tam v daleké cizině od vás za císaře a Vlast'. Pán Bůh dej mu také lehké odpočinutí. Tak se to tam u vás mění všechno jako sen. Když jsem od vás odjížděl, měl jsem Otce, Matku a Přátele, kamarády a dnes kdybych přijel, myslím, že bych se s těmi neviděl, všechno se mění. To víte, že jste mě velice dojaly s vaším dopisem, poněvadž jsem tušil, že jste ve válce. Vy zatím dáváte z domova zprávu, též ztrátou mé matky. To víte, tobo jsem se nenadál, že s naší rodinou se tak stane. Též jsem dostal zároveň s vaší kartou rekomando od pana starosty Bendy a vysvětlení, jak se to stalo, také mu mnohokrát děkuji za jeho poctivou starost. Kdyby ne jeho zprávy, a vaší, nevěděl bych nic, poněvadž jsem nedostal žádnou zprávu od měsíce března. Co se týče mě, jsem díky bobu zdrav jako ryba ve vodě. Tak před rokem jsem byl bez práce, ale tři měsíce v zimě jsem dělal, ale málo jen, co jsem se tak protloukl, ale tak dva měsíce zpátky jsem musel dělat ve dne i v noci. Já myslím, že nás utrápíjí v té práci a nyní už zase to chlábne. Jako vloni na tu zimu, stavěli jsme velký mlýn na válení železa a mletí kamene a již bude brzo dodělán, tak bude po práci. Též jsem byl na farmách. Farmář si myslím, že přistěbovalec je jen na to dření a k lopatě, aby nespal a nejedl, a jen dřel za mizerný plat, tak jsem tobo nechal a jel jsem do města tovarem. Co jeli se mnou boší, o těch nevím, kam jeli a kde jsou vůbec. Někde zkouší to brímě Ameriky. Tomu člověku je zde dobře, když má stálou práci a když jí nemá, je s ním bídě. Co se týče počasí, letošního roku je pěkně teplo, bylo až moc, bylo 103 stupně teploty (103 st. F = 40 st. C – pozn. autora), ale na Západě měli moc mokro, že jim pšenice rostly na stojaně, seno je však ve vodě.

Milý přítelku, vás ještě jednou srdečně zdravím až se sejdem, pak si důkladně povíme. A také vás prosím, až mě budete odepisovat, tak mě nechte vědět, kam ti naši pozůstali přišli a jak to s něma dopadlo a koho jsou nebo co s něma udělali. Je to pro mě velice smutné nad tou zprávou, kterou jsem obdržel. Želím tobo velice, že jsem odjížděl a dnes bych třeba doma nebyl, to je jisté. Tak nezapomeňte a brzy odepíšte, s pozdravem a sbobem znamenám se Petr Opršal.

R 1344, Buchaustr, Tray Hyll, N. S. Pittsburgh North, Amerika.

Legenda:

1 – Stokerau (Rakousko), 2 – Kolomeja (Halič – Ukrajina), listopad 1915, 3 – Proskurovo (Ukrajina), květen 1916, 4 – Oděsa (Ukrajina), červenec 1916, 6 – Žitomír (Ukrajina), leden 1917, 7 – Bachmač (Ukrajina), leden 1917, 8 – Zlatoust (Rusko), 9 – Čeljabinsk (Rusko), 10 – Omsk (Rusko), 11 – Irkutsk (Rusko), 12 – Čita (Rusko), 13 – Čičigár-Čchi-Čchi-Chaer (Čína), 14 – Chuljar (Čína), 15 – Charbín (Čína), 16 – Vladivostok (Rusko), červen 1919, 17 – Kobe (Japonsko), 18 – Jokohama (Japonsko), 19 – San Diego (Kalifornie – USA), srpen 1919, 20 – Norfolk (Virginia – USA)

